

Leszek Orłowski

"Historia polskiego ruchu robotniczego", 1864-1964

Przegląd Socjologiczny / Sociological Review 22/2, 247-249

1968

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

w PRL i na temat fryzjerów w PRL instruuje ona młode pokolenie socjologów, jak w socjologii zachować dobrą minę do złej gry oraz jak w drodze na szczyt osiągać wprawdzie nie głębiej, ale za to na pewno dno.

Bogdan Moliński

«HISTORIA POLSKIEGO RUCHU ROBOTNICZEGO, 1864—1964»

Przed stu laty w dziejach narodu polskiego pojawiła się nowa siła społeczna, mająca w przyszłości zdecydować o wyborze celu dla całego narodu, jak również i środkach jego realizacji. Tą nową siłą społeczną był polski ruch robotniczy i rozwijana przez niego socjalistyczna koncepcja nowego politycznego i społecznego porządku.

Dziś, gdy zwycięstwo socjalizmu w naszym społeczeństwie jest faktem, warto zapoznać się z jego genezą i ludźmi, którzy z polskim ruchem robotniczym i jego ideologią związali swoje życie i walkę.

Syntetyczne ukazanie ewolucji tego ruchu od jego początków w postaci tajnych organizacji robotników do pełnego zwycięstwa i ukształtowania współczesnej partii sprawującej władzę w państwie stanowi dwutomowa *Historia polskiego ruchu robotniczego. 1864—1964**. „Stanowi ona — jak czytamy we wstępie — próbę popularnonaukowego zarysu 100-letniego procesu dziejów politycznych ruchu robotniczego na ziemiach polskich”.

Praca powstała w Zakładzie Historii Partii przy KC PZPR. Pierwszy tom pod redakcją Żanny Kormanowej obejmuje okres do roku 1939 i dzieli się na dwie części: „W latach niewoli narodowej. 1864—1918” oraz „W niepodległym państwie burżuazyjnym. 1918—1939”. Autorami pierwszej części są: Tadeusz Daniszewski (rozdział I—VI oraz podrozdział I rozdziału VII) i Feliks Tych (rozdział VII—X).

Przedstawiając początki ruchu robotniczego na ziemiach polskich, autor umieszcza je na szerokim tle europejskim. Charakteryzuje procesy organizowania klasy robotniczej w państwach zachodniej Europy i odnotowuje istotną rolę twórców naukowego socjalizmu w określeniu historycznej misji proletariatu. Z prądów tych polski ruch czerpał wiele inspiracji teoretycznych i praktycznych wskazań.

Pierwszy okres polskiego ruchu robotniczego charakteryzował się rozproszeniem organizacyjnym, brakiem ideologicznej samodzielności oraz stosowaniem terroru indywidualnego jako metody walki, przyjętej w znacznej mierze od rosyjskich Narodników. Spiskowy charakter działalności i terror indywidualny cechował również założoną w 1882 r. przez Ludwika Waryńskiego Międzynarodową Socjalno-Rewolucyjną Partię Proletariat i Polską Partię Socjalno-Rewolucyjną znaną jako II Proletariat. Liczne represje i prześladowania nie załamują polskich rewolucjonistów. W 1889 roku powstaje Związek Robotników Polskich, który odrzuca już metodę terroru i wskazuje na konieczność rozwijania masowego ruchu robotniczego. W 1892 roku powstaje Związek Zagraniczny Polskich Socjalistów, a następnie Polska Partia Socjalistyczna. Część aktywu tej partii nie aprobuje jej ideologii i zakłada Socjaldemokrację Polską, późniejszą SDKPiL.

Polski ruch robotniczy tego okresu nie doceniał potrzeby odwoływania się do solidarności chłopów i nie uwzględniał tej siły społecznej w swych zamierze-

* *Historia polskiego ruchu robotniczego, 1864—1964*, tom 1: 1864—1939; t. 2: 1939—1964. Zakład Historii Partii przy KC PZPR, Warszawa 1967, Książka i Wiedza.

niach politycznych. Mimo że w ostatnim dziesięcioleciu XIX wieku uświadomiono sobie konieczność stworzenia jednolitej partii, rozbiście polskiego ruchu robotniczego dokonało się i trwało przeszło 50 lat. Wyłoniły się dwa odłamy: reformistyczny i rewolucyjny. Główne rozbieżności dotyczyły problemu powiązania polskiego ruchu robotniczego z proletariatem rosyjskim. PPS w przeciwieństwie do internacjonalistycznie zorientowanej SDKPiL główny cel upatrywała w oderwaniu Królestwa Polskiego od caratu i utworzeniu niepodległego, demokratycznego państwa polskiego.

Wybuch I wojny światowej spowodował krach II Międzynarodówki. Większość partii członkowskich opowiedziała się po stronie swych rządów. Natomiast polskie partie lewicy socjalistycznej PPS i SDKPiL zajęły konsekwentnie internacjonalistyczne stanowisko. Umożliwiło to zbliżenie tych partii. Poza tym Rewolucja Październikowa unaoczniała również i wykazała błędność politycznych koncepcji odłamu reformatorskiego w polskim ruchu robotniczym.

W okresie Rewolucji Październikowej Feliks Tych wyróżnia trzy główne obozy społeczno-polityczne: 1) rewolucyjne partie robotnicze: SDKPiL i PPS-Lewicę, działające tylko w Królestwie, 2) blok PPS-Frakcji i ugrupowań demokratycznych, dążący do odbudowy niepodległego burżuazyjno-demokratycznego państwa, 3) obóz nacjonalistyczno-klerykalny pod przywództwem Narodowej Demokracji.

Część drugą tomu pierwszego napisali: Józef Kowalski (rozdział I—IV), Henryk Malinowski i Lucjan Kleszczyński (rozdział V—VII) i Seweryn Ajzner (rozdział VIII).

Znajdujemy tu obszerny opis nowych warunków, w jakich działała Komunistyczna Partia Polski jako jednolita partia polskiej klasy robotniczej. Błędne tradycje SDKPiL nadal nie pozwalają na konsekwentne postawienie sprawy sojuszu z chłopami. Liczne stronnictwa i orientacje polityczne uniemożliwiały pełną konsolidację sił wokół partii komunistycznej.

W latach kryzysu 1929—1933 KPP formułowała przeświadczenie, że Polska stanowi jedno z najsłabszych ogniw w świecie kapitalistycznym i że narastają w niej obiektywne przesłanki wybuchu rewolucji socjalistycznej. Zajmując konsekwentnie internacjonalistyczne stanowisko KPP popierała dążenie do samostanowienia narodów ukraińskiego i białoruskiego, a na VI Zjeździe błędnie również dla Górnego Śląska i Pomorza. Była to jednak dojrzała politycznie partia. Konsekwentnie prowadziła walkę w obronie klasy robotniczej aż do momentu rozwiązania jej przez Komitet Wykonawczy Międzynarodówki Komunistycznej w okresie tzw. kultu jednostki.

Tom drugi redagowany przez Franciszka Ryszkę składa się również z dwóch części: części trzeciej — „W latach wojny i okupacji hitlerowskiej. 1939—1944” i części czwartej — „W Polsce Ludowej. 1944—1964”.

Autorami części trzeciej są Marian Malinowski (rozdział I—II), Jerzy Pawłowicz i Antoni Przygoński (rozdział III—IV). Część czwartą napisał Władysław Góra.

Od początku wojny komuniści aktywnie włączyli się do walki, głównie w obronie Warszawy. Sytuacja ich była jednak niezwykle trudna, gdyż obowiązywały ich decyzje Międzynarodówki Komunistycznej interpretujące wojnę jako „obustronnie imperialistyczną i niesprawiedliwą”. Decyzje te zabraniały polskim komunistom zorganizowanej działalności. Dopiero stan wojny między Niemcami a Związkiem Radzieckim spowodował pełną aktywność społeczeństwa polskiego.

Międzynarodówka Komunistyczna poleciła Grupie Inicjatywnej powołanie do życia partii, która zjednoczyłaby wszystkie organizacje na terenach polskich. W styczniu 1942 r. Grupa ta powołuje Polską Partię Robotniczą. Jest to moment przełomowy w historii walki narodu polskiego z hitlerowską okupacją.

PPR formułuje nowy program walki zbrojnej z Niemcami łącząc walkę narodowyzwoleniczą z koncepcją gruntownych przeobrażeń społecznych w wyzwolonym kraju. Przyjaźń ze Związkiem Radzieckim stanowiła fundamentalną zasadę tego programu i konieczny warunek jego realizacji. Istotne miejsce w tej części poświęcają autorzy również Związkowi Patriotów Polskich działającemu na terenie Związku Radzieckiego.

Część czwarta obejmuje okres od powstania PKWN do IV Zjazdu PPR w 1964 r. Znajdujemy tu charakterystykę okresu pierwszych lat po wojnie i prowadzonych dyskusji nad przyszłościowym kształtem polskiego ruchu robotniczego. Coraz częstsze są głosy stwierdzające wspólność celów Polskiej Partii Robotniczej i odrodzonej Polskiej Partii Socjalistycznej. Koncepcja zjednoczenia obydwu partii została uwieńczona sukcesem na kongresie w grudniu 1948 r. Był to historyczny moment zakończenia rozłamu w polskim ruchu robotniczym.

Ponieważ po raz pierwszy w historii kraju partia robotnicza stała się partią kierującą życiem politycznym i gospodarczym całego narodu, W. Góra dość dużo miejsca poświęca problemom planów gospodarczych odbudowy i rozbudowy kraju.

Wkrótce po kongresie zjednoczeniowym część kierownictwa PPR oskarżono o tzw. odchylenia prawicowo-nacjonalistyczne i usunięto ze stanowisk kierowniczych. Decyzje te spowodowały istotne skutki zarówno w samej partii, jak również w całym społeczeństwie polskim. Rewizji tych decyzji i ponownego powierzenia funkcji I Sekretarza tow. Gomułce i kierowniczych stanowisk innym wspólnie z nim oskarżonym działaczom dokonało VIII Plenum KC w październiku 1956 r. Nakreślono nową linię polityczną partii, która prowadzi naród do nowej, lepszej przyszłości. Uchwalony na IV Zjeździe PZPR program rozwoju gospodarki narodowej i dalszego umacniania socjalistycznych osiągnięć w naszym kraju był potwierdzeniem linii politycznej VIII Plenum.

*

Pisząc o historycznych badaniach polskiego ruchu robotniczego i klasy robotniczej, których wynikiem jest m. in. prezentowana powyżej *Historia polskiego ruchu robotniczego. 1864—1964*, należy odnotować również współczesne badania nad tą problematyką.

Na szczególną uwagę zasługuje Zakład Badań Społecznych Przemysłu i Klasy Robotniczej w Wyższej Szkole Nauk Społecznych przy KC PZPR. Zakład ma charakter międzykatedralny. Wyniki swych badań Zakład publikuje w „Socjologicznych Problemach Przemysłu i Klasy Robotniczej”. Prace zawarte w pierwszym tomie z 1966 roku dotyczą następujących kierunków badań Zakładu: problematyka dziejów klasy robotniczej PRL, przemiany w strukturze społecznej klasy robotniczej w toku industrializacji socjalistycznej, funkcjonowanie organizacji partyjnej i samorządu robotniczego w zakładzie przemysłowym oraz inne zagadnienia.

Na uwagę zasługuje również praca S. Widerszpila: *Skład polskiej klasy robotniczej. Tendencje zmian w okresie industrializacji socjalistycznej*, Warszawa 1967, PWN, jak również tegoż autora *Niektóre aspekty rozwoju klasy robotniczej w Polsce* („Nowe Drogi”, 1968, nr 2) oraz *Czy zmierzchn klasy robotniczej?* („Miesięcznik Literacki”, marzec 1968).

Leszek Orłowski